

МЕТОДОЛОГІЯ КВЕНТІНА СКІННЕРА ТА ЇЇ ПОТЕНЦІАЛ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

QUENTIN SKINNER'S METHODOLOGY AND ITS POTENTIAL FOR HISTORICAL AND PEDAGOGICAL RESEARCH IN UKRAINE

Дана стаття присвячена розгляду методологічного підходу, відомого як «історичний контекстуалізм», розробником якого є британський історик філософської та політичної думки, професор Кембріджського університету Квентін Скіннер. Спираючись на принцип міждисциплінарності та зарубіжний досвід, автор статті пропонує залучити методологію Скіннера з аналізу філософських та політичних історичних текстів до сучасних українських досліджень з історії педагогіки. За допомогою загальнонаукових методів аналізу та узагальнення автор досліджує походження, основні положення, особливості та критику цього методологічного підходу.

Починаючи відлік свого існування з другої половини ХХ ст. у Великобританії, історичний контекстуалізм Скіннера ставить собі за мету створити такий мисленнєвий корсет, який би надав можливість дослідникові вивчити історичний текст якомога ближче до його першоджерельного значення. Для цього Скіннер пропонує провести детальний аналіз історичного інтелектуального дискурсу та політичного контексту, у рамках якого був створений досліджуваний текст, а також біографічних даних та інтенцій автора.

Скіннер доводить, що відсутність правильного аналізу призводить до того, що історичні тексти інтерпретуються через призму того інтелектуального, культурного, соціального та політичного дискурсу, сучасником якого виступає дослідник. Відбувається несвідоме додавання, перета в-інтерпретування неіснуючих у заданому історичному контексті сучасних змістів. В результаті замість нового наукового знання дослідник ретранслює вже існуючі дискурси.

У вступній частині статті автор висвітлює виключну важливість чітко прописаної методології в педагогічному дослідженні. В основній частині розкривається потенціал методологічного підходу Квентіна Скіннера. У висновках аргументується потенціал використання історичного контекстуалізму у сучасних українських історико-педагогічних дослідженнях.

Стаття покликана доповнити методологічний арсенал сучасних українських історико-педагогічних досліджень і буде цікава для практикуючих дослідників, викладачів та студентів.

Ключові слова: методологія наукових досліджень, Квентін Скіннер, історичний контекстуалізм, міждисциплінарний підхід,

методологія сучасних українських історико-педагогічних досліджень.

This article is devoted to the consideration of the methodological approach known as "historical contextualism" by the British historian of philosophical and political thought, professor of Cambridge University Quentin Skinner. Based on the principle of interdisciplinarity and foreign experience, the author of the article proposes to involve Skinner's methodology for the analysis of philosophical and political historical texts in modern Ukrainian research on the history of pedagogy. With the help of general scientific methods of analysis and generalization, the author investigates the origin, main postulates, features and criticism of this methodological approach.

Starting counting its existence from the second half of the 20th century in Great Britain, Skinner's historical contextualism aims to create such a thinking corset that would enable the researcher to study a historical text as close as possible to its original intellectual meaning. For this, Skinner considers it necessary to conduct a detailed analysis of the historical intellectual discourse and the political context in which the text under study was created, as well as the author's biographical data and intentions.

Skinner proves that the absence of such an analysis leads to the fact that historical texts are interpreted through the prism of the intellectual, cultural, social and political discourse of which the researcher is a contemporary. There is an unconscious addition and re-interpretation of modern contents that do not exist in the given historical context. As a result, instead of new scientific knowledge, the researcher reproduces already existing discourses.

In the introductory part of the article, the author highlights the exceptional importance of clearly defined methodology in pedagogical research. The main part reveals the main idea of Quentin Skinner's methodological approach. The conclusions argue for the potential of using historical contextualism in modern Ukrainian historical and pedagogical research.

The article is thought to supplement the methodological arsenal of modern Ukrainian historical and pedagogical research and may be interesting for practicing researchers, teachers and students.

Key words: methodology of scientific research, Quentin Skinner, historical contextualism, interdisciplinary approach, methodology of the contemporary Ukrainian historical and pedagogical research.

УДК 37.012.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/51.1.5>

Костенко О.В.,
аспірант кафедри освітології
та інноваційної педагогіки
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Постановка проблеми у загальному вигляді. Незважаючи на очевидність та першочерговість, не зайвим буде ще раз констатувати, що обов'язковою апіорною умовою будь-якого наукового дослідження є глибоко осмислена, вдало підібрана та чітко, детально й прозоро сформульована методологія. Без цього

говорити про якість наукової роботи в принципі нераціонально, оскільки унеможлиблюється критичний зв'язок-діалог з читачем, адже за відсутності чітко прописаної методології неможливо прослідити хід дослідження та зрозуміти походження теоретичних висновків. Це, в свою чергу, стирає можливість логічної перевірки,

критики, доопрацювання іншими науковцями. Таке дослідження первертує у просту збірку думок автора по заданому питанню, що переносить подібну роботу вже до іншої, ненаукової, площини. Відсутність справжньої, живої, інтегрованої методології забирає у автора реальний контроль над ходом власних думок, позбавляє відкритої для зовнішнього розуміння логіки, роблячи дослідження крихким та нездатним до існування у світовому науковому дискурсі.

Безперечно, пошук та підбір методології наукового дослідження вартує багатьох часових та ментальних зусиль. Окрім того, як тільки автор чітко прописує методологію своєї наукової роботи, він тим самим відразу відкриває її для загальної критики. Очевидно, це потребує від науковця відповідного рівня особистісної зрілості, прагнення працювати, перш за все, заради чистоти наукового знання. З іншого боку, детально описавши та зрозумівши методологічну побудову своєї праці та відкривши двері для аргументованої критики, автор створює умови для покращення наукової якості та продовження власного дослідження.

Методологічний корсет бере свій початок у філософському обґрунтуванні бачення автором певної дослідницької проблеми. Важливо неодмінно описати, які саме філософсько-світоглядні позиції були покладені у фундамент наукового дослідження, і пам'ятати про них під час планування та проведення роботи, при потребі обов'язково зафіксувавши та аргументувавши відповідні зміни. Другим невід'ємним етапом є вибір методів дослідження. Головна роль тут має бути відведена творчому впливу обраної філософсько-світоглядної позиції, адже при підборі методів дослідник має керуватися визначеною світоглядною системою координат, власним дослідницьким інтересом, особливостями предмету дослідження, а також, що є не менш важливим, практичними можливостями, які знаходяться у його розпорядженні.

Задля безпосередньої наочності варто проілюструвати наведені вище думки практичним прикладом, перенісши теоретичні міркування у більш конкретну площину. Уявімо, що Вам необхідно побудувати космічну станцію десь на іншій планеті. Перше, з чого доведеться почати, це визначити фізичні особливості, встановити доступні ресурси та обрати необхідні інструменти, за допомогою яких було би можливим створити таку будівлю. Очевидно, що для забиття гвіздків при схожих на земні умовах Вам буде краще обрати молоток, аніж пилу. І навпаки, задля того, щоб спилити дерево, вірніше використати пристрій, схожий на пилу, аніж молоток чи гвинтівку. Крім того, не виключена така ситуація, що задля досягнення мети

Вам буде необхідно створити новий інструмент, поєднавши чи вдосконаливши вже існуючі. Те ж саме можна сказати і про наукове дослідження та обрання його методів з тією різницею, що для бачення проблеми необхідний відповідний рівень наукового знання. Проте значення правильного вибору та послідовності у застосуванні та ж сама: невідповідно, невірно чи несвоєчасно застосований інструмент або ж метод у кращому випадку призведе до сповільнення процесу, а у гіршому – до неможливості використання отриманого результату, будь то новий дім чи наукова праця.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Проблеми, що виникають при методологічному і методичному проектуванні українських історико-педагогічних досліджень пов'язані зі специфікою предмету дослідження, а саме з апріорною відсутністю неопосередкованого контакту дослідника з досліджуванним. Основним, а інколи і єдиним джерелом даних стає письмовий текст, створений у певний часовий проміжок у певних соціально-економічних, політичних, культурних, технічних умовах. Це не може не впливати на акценти в методологічних підходах та створенні арсеналу відповідних методів наукового дослідження.

Руйнуючи неоправдані стереотипи [13, с. 43–47], варто зазначити, що така специфіка робить історико-педагогічні дослідження кропіткою працею, яка вимагає від науковця великих часових та інтелектуальних затрат, подеколи набагато більших, аніж проведення стандартного педагогічного експерименту. Розуміння та постійна рефлексія специфіки досліджень, основним джерелом даних для яких є письмові джерела, створені з великою різницею у часі з реальністю дослідника, призвела до появи спроб науковців створити таку методологію, яка б відповідала цій специфіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для сучасних українських науково-педагогічних робіт в цілому характерним є розуміння важливості методологічної рефлексії. Відомими є та застосовуються такі підходи як культурологічний, діяльнісний, антропологічний, діалогічний тощо [12, с. 181].

У даній статті автор пропонує доповнити методологічний інструментарій українських історико-педагогічних досліджень аналізом так званого «contextualizing style» [6], або «історичного контекстуалізму» [3] – наукового доробку представника Кембріджської школи Квентіна Скіннера [7; 8; 9; 10]. Праці Скіннера активно опрацьовуються, використовуються та критикуються зарубіжними дослідниками в області історії політичних ідей [наприклад, 4, 5] та історії педагогіки [наприклад, 2]. Ідеї Скіннера відомі серед

вітчизняних істориків [наприклад, 11] та політологів [наприклад, 14, с. 343]. Проте, у вітчизняному науковому історико-педагогічному дискурсі історичний контекстуалізм Скіннера потребує більш широкого висвітлення та обговорення.

Мета статті. Дана робота ставить собі за мету зробити свій внесок до цієї дискусії, проаналізувавши ідеї Квентіна Скіннера та їх потенціал для українських історико-педагогічних досліджень.

Виклад основного матеріалу. Квентін Скіннер – британський історик філософської думки, що належить до когорти вчених з Кембріджського університету (серед яких також відомі Джон Данн, Джон Покок, Джеймс Туллі, Пітер Ласлет та ін.), що у 60-тих рр. ХХ ст. запропонували новий підхід до вивчення інтелектуальної історії (англ. “intellectual history”) та історії філософії. У сучасному науковому дискурсі до них часто застосовується поняття-зонтик «Кембріджська школа» (“Cambridge School”). Сам Скіннер не бачить достатніх підстав задля їх виділення у окрему школу, наголошуючи про існування серйозних розбіжностей між вченими у розумінні історичного методу, хоча і не заперечує повністю права на існування цього поняття [6].

Роками працюючи над інтерпретацією текстів мислителів минулих століть (творчою спадщиною Гоббса, Макіавеллі, добою Відродження) та займаючись викладацькою діяльністю, Скіннер розробив власну методологію дослідження текстів, з якими не можна відновити безпосередній зв'язок через непереборну віддаленість у часі. Звісно, Скіннер не міг відірватися від того інтелектуального середовища, продуктом і творчою частиною якого він був. Йому був добре відомий марксистський підхід, який він осмислено критикував, не заперечуючи його історичну цінність. Так само глибоко осмислено Скіннер рефлекував революційні для того часу тези Фуко про непотрібність фігури автора і перенесення дослідницького акценту на дискурс, а потім і Дерріди, з його підходом про принципову неможливість «правильної» інтерпретації тексту, “misreadings rather than readings” [8, с. 647]. Глибоко продумуючи та творчо опрацьовуючи існуючі підходи, Скіннер розробляє власну методологію історичного контекстуалізму.

Головною задачею дослідника, за Скіннером, має бути вивчення місця тексту у відповідному інтелектуальному діалозі чи спорі. Інтерпретувати текст має означати зрозуміти це місце та визначити раціональність тих чи інших думок або вірувань для тогочасних інтелектуалів [7].

Критикуючи поширені помилки при роботі з історичними текстами, Скіннер зауважує, що для розуміння історичного тексту недостатньо просто переказати зміст виказування, вивчивши

текст, як і недостатньо одного лише розуміння того, що значення речового акту з великою вірогідністю перетерпіло певних змін за той час, що минув від його першопояви до моменту нової спроби викладення. Так само замало простого прийняття до уваги, або лише аналітичного опису того соціального антуражу, у світі якого з'явився відповідний текст. Скіннер критикує сучасних йому істориків, що займалися аналізом творів інтелектуалів минулого і не враховували тогочасного політичного та культурного клімату. В результаті, у своїй інтерпретації через призму сучасності вони, згідно Скіннера, доходили до викривлених або навіть абсурдних висновків [10].

Помилки, яких, на думку Скіннера, припускалися значна кількість науковців, він називає «міфологіями» (“mythologies”) [9, с. 7–39]. Першопричина всіх цих помилок криється у найчастіше неусвідомленому намаганні дослідника вкласти у текст, що інтерпретується, ті мотиви, інтенції та гіпотези, що зазвичай керують дослідником ще при обранні теми свого дослідження і викликані сучасними йому соціальними, економічними, політичними та культурними особливостями. Наприклад, «міфологія узгодженості» виникає, коли дослідник починає пов'язувати тексти одного автора, відшукувати в них системи думок, коли насправді така когерентність відсутня. Іншим прикладом може слугувати «міфологія попередження або пролепсису», коли додумується історичне значення досліджуваного тексту замість того, щоб вивчити, що саме хотів сказати і зробити автор, створюючи свій текст. [9]

Для того, щоб убезпечити себе від цих «помилки», Скіннер [6] пропонує почати з чіткого усвідомлення значення історичного дослідження, що не може не вплинути на формулювання реальної дослідницької цілі та, відповідно, дослідницьких питань. Історичні роботи мають велике значення, оскільки допомагають по-іншому подивитись на проблеми сучасності і тим самим краще зрозуміти їх витoki та можливості вирішення, пропонуючи новий (або ж добре забутий старий) кут зору.

Для максимального наближення до розуміння історичного документу, досліднику необхідно вивчити, як саме інтерпретувався відповідний текст у момент його появи, та дослідити інтерпретаційні зв'язки у загальному історичному контексті [9]. Для цього під час аналізу текстів необхідно постійно тримати в полі свого інтелектуального зору наступні кластери питань: (1) Які характерні риси ідеологічного контексту автора історичного твору? (2) В межах яких політичних умов виник цей твір: які закони діяли в той час, які владні структури існували, за якими зако-

нами відбувався процес прийняття рішень і т.п.? (3) Якими могли бути наміри, мотиви автора, коли він створював свій твір? Як його життєві обставини впливали на цей процес? Зосередившись на умовах і причинах, що породили досліджуваний текст, а також проаналізувавши роль автора та дослідивши загальний інтелектуальний контекст, дослідник буде в змозі якомога тісніше наблизитися до правди тексту, і, відповідно, доповнити наукове знання та дати нові відповіді на гострі питання сучасності.

Незважаючи на логічність та раціональність, «історичний контекстуалізм» Квентіна Скіннера, окрім схвальних відгуків [наприклад, 3; 4], не оминув і критичних зауважень, що є цілком природним, беручи до уваги критику Скіннера по відношенню до відомих дослідницьких робіт, і одночасно підтверджує високий науковий інтерес до цієї методології [див., наприклад 1].

Висновки. Підсумовуючи значення методологічного підходу Квентіна Скіннера для сучасних українських історико-педагогічних досліджень, варто підкреслити його високий генеративний потенціал. Історичний контекстуалізм ставить дослідника у позицію послідовної рефлексії як власного дослідницького інтересу та кута зору, під яким має розглядатися предмет дослідження, так і тих умов і контекстів, у яких створювався даний текст.

Така методологія має на меті захистити дослідника від несвідомої ідеологізації, пере- та в-інтерпретування смислів сучасного йому інтелектуального контексту до аналізу історичного тексту і тим самим намагається звільнити дослідження від усього надуманого та зайвого, що стоїть на заваді чистого розуміння та наукового відкриття. Адже в протилежному випадку дослідник стає рабом існуючих інтелектуальних дискурсів, його дослідження перетворюється на просту репродукцію сучасних йому ідей і смислів. Відбувається несвідома підробка даних, до-мислення та додавання нехарактерних для автора та його епохи контекстів. Втрачається можливість «вислухати» історичний текст, зрозуміти його історичне значення, мету та місце у тогочасному дискурсі.

Для сучасної української педагогіки вкрай важливим є розуміння цінності історико-педагогічних досліджень. Саме вони є одночасно ґрунтом і джерелом нових педагогічних ідей, можливими відповідями на освітні труднощі сьо-

годення, скарбницею незамінного педагогічного досвіду. Проте, щоб отримати наукові відповіді на злободенні питання, необхідно продумано та систематизовано, ламаючи існуючі стереотипи, підійти до методологічного підґрунтя дослідження. Історичний контекстуалізм Квентіна Скіннера доповнить вже існуючий методологічний арсенал українських історико-педагогічних досліджень та допоможе покращити їх якість.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Burns, A. Conceptual History and the Philosophy of the Later Wittgenstein: A Critique of Quentin Skinner's Contextualist Method. *Journal of the Philosophy of History*. 2011. P. 54–83.
2. Erben, M. Begriffswandel als Sprachhandlung. Der Beitrag Quentin Skinners zur Methodologie und Funktionsbestimmung der pädagogischen Geschichtsschreibung. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2013. 375 S.
3. Hidalgo, O. Historischer Kontextualismus (Cambridge School). *Salzborn, S. (eds) Handbuch Politische Ideengeschichte*. 2018. P. 45–50.
4. Kuschel, G. Skinner's Methodology: A Weapon against Liberalism. *Res publica (Madrid)*. 2018. P. 109–122.
5. Llanque, M. Alte und neue Wege der politischen Ideengeschichte. *Neue politische Literatur*. 2004. P. 34–51.
6. School of Advanced Study University of London. Project "Making History": Professor Quentin Skinner. Interview Transcript. 18 April 2008. URL: https://archives.history.ac.uk/makinghistory/resources/interviews/Skinner_Quentin.html (date of access: 08.09.2022).
7. Skinner, Q. *La vérité et l'historien*. Paris: EHESS, 2012. 68 p.
8. Skinner, Q. Lectures Part Two: Is it still possible to interpret texts? *The International Journal of Psychoanalysis*. 2008. P. 647–654.
9. Skinner, Q. Meaning and understanding in the history of ideas. *History and Theory*. 1969. P. 3–53.
10. Skinner, Q. *The Foundations of Modern Political Thought*. Cambridge: Cambridge University Press, 1978.
11. Каганов, Ю. Конструювання «радянської людини» (1953–1991): українська версія. Запоріжжя: Інтер-М, 2019. 432 с., іл.
12. Пліско, Є. Методологія історико-педагогічних досліджень. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2019. С. 179–187.
13. Сухомлинська, О. Історико-педагогічне дослідження та його «околиці». *Шлях освіти*. 2005. С. 43–47.
14. Яковлев, М. Концепти як конфігурації та кластери контекстів: Дискурс-аналіз і політична концептологія. *Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник»*. 2020. С. 341–344.